

SHAXSNING OILA VA NIKOH HAQIDAGI TASAVVURLARINI SHAKLLANISHIDA IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Raximova Dilbar Muxiddinovna

*“UMFT” universiteti katta o'qituvchisi, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti tadqiqotchisi, [tel:+998 \(94\) 669-10-64](tel:+998946691064),
raximovadilbar@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada respublikamizda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, oila va nikoh masalalariga qaratilayotgan davlat miqiyosidagi e'tibor, shaxsning oila va nikoh haqidagi tasavvurlarini shakllanishida ijtimoiy-psixologik omillarning o'rni, ta'lim jarayonida yoshlarni oilaviy hayotga yetuklik xususiyatlarini shakllanishida psixologik bilimlarning ahamiyati, ta'lim metodlari, ulardan o'quv va tarbiyaviy mashg'ulotlarni tashkil etish, ta'lim muassasalrida oila psixologiyasiga oid ilmiy qarashlarini shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: psixologik bilim, malaka, ta'lim, tarbiya, islohot, innovatsiya, metod, texnologiya, samara, sifatli bilim.

Shaxsning oila va nikoh haqidagi tasavvurlarini o'rganishda ijtimoiy muammolarini ko'rsatish mumkin. Ushbu muammolardan biri bolalarning aqliy va xulq-atvor rivojlanishini nima ko'proq belgilaydi: kamolotga erishish va tananing anatomik va fiziologik holati, yoki tashqi muhitning ta'siri., bunda oilaning o'rni va ahamiyati beqiyosdir. Bu muammoni insonning aqliy va xulq-atvori rivojlanishining organik va atrof-muhit, itimoiy muhit, oilaviy muhit haqidagi tasavvurlarini tartibga solish muammosi sifatida belgilanishi mumkin. Bir tomondan, rivojlanish, albatta, organizmga bog'liq, chunki inson tanasining anatomik va fiziologik rivojlanishi sifatida qaralsa, o'spirin balog'at davriga kelib rivojlanayotgan intellektga ega bo'la boshlaydi. Boshqa tomondan, organizmning aqliy va xulq-atvorining rivojlanishi ham atrof-muhitga bog'liqligi va ko'plab zamonaviy olimlar to'g'ri ta'kidlaganidek, organizmga qaraganda ko'proq darajada ijtimoiy muhitga ham bog'liq. Agar bunday bo'lmaganida, butun ta'lim tizimining mavjudligi o'z ma'nosini yo'qotadi. Xuddi shu narsa ta'lim va tarbiyaning mazmuni va usullarini takomillashtirishga ham tegishli. Biroq, bolaning u yoki bu bosqichdagi aqliy rivojlanishi organizm yoki muhitga qanchalik bog'liqligini aniq aytish mumkin emas. Muhokama qilinayotgan muammoning mohiyati shundan iborat. Ikkinchi muammo o'z-o'zidan va tashkiliy ta'lim va tarbiyaning bolalar rivojlanishiga nisbatan ta'siri bilan bog'liq. O'z-o'zidan o'rganish va ta'lim deganda, ta'lim maqsadlarini ko'zlamay, insonning jamiyatda odamlar orasida mavjudligi va

ular bilan tasodifiy rivojlanadigan munosabatlar ta'siri ostida ongli ravishda qo'yilgan maqsadlar, o'ziga xos mazmun va o'ylangan usullarsiz amalga oshiriladigan narsa tushuniladi. Maxsus ta'lim - bu oiladan tortib, oliy o'quv yurtlarigacha bo'lgan maxsus xususiy va davlat ta'lim tizimlari tomonidan maqsadli ravishda amalga oshiriladigan o'qitish va tarbiyadir. Bu yerda ko'proq yoki kamroq aniq belgilangan muammo - bu fanda hal qilish zarur bo'lgan savol bo'lib, unga hozircha aniq vazifalarni ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqadi.

Birinchi muammo: shaxsning psixologik va fizilogik rivojlanishi, ularning qaysi biri kuchliroq va uning xatti-harakatlariga ko'proq ta'sir qilishi hali ham muammoli bo'lib qolmoqda. Bu muammoning o'ziga xos variantlaridan biri oila va maktab, maktab va jamiyatning bolalar rivojlanishiga ta'siri masalasi muhim ahamiyatga ega. Bir qator alohida savollar yuzaga keladi, ularning har birini hal qilish juda qiyin va ularning barchasi birgalikda haqiqiy psixologik va pedagogik muammoni tashkil qiladi.

Ikkinchi muammo, bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish qanday moyilliklarga bog'liq? Ular organizmning faqat fiziologik jihatdan aniqlangan xususiyatlarini o'z ichiga oladimi, yoki ular insonning ba'zi bir orttirilgan psixologik va xulq-atvor xususiyatlarini ham o'z ichiga olishi kerakmi?

Uchinchi muammo: bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish ko'proq nimaga bog'liq: mavjud moyillik yoki to'g'ri tashkil etilgan ta'lim va tarbiya?

To'rtinchi muammo yuqorida muhokama qilingan bolaning ruhiyati va xulq-atvoridagi evolyutsion, inqilobiy va vaziyatli o'zgarishlarning rivojlanishiga qiyosiy ta'sir qilish bilan bog'liq.

Darhaqiqat, rivojlanish deganda nima tushuniladi: faqat fiziologik xarakterdagi chuqur o'zgarishlarni ifodalovchi yoki vaziyat ta'sirida sodir bo'layotgan voqealarni o'z ichiga oladimi? Rivojlanish mezonlari qanday? Bolaning ruhiyati va xulq-atvoridagi har qanday o'zgarishlarni uning rivojlanishi deb hisoblash mumkinmi? Vaqt o'tishi bilan rivojlanishga nima ko'proq ta'sir qiladi, degan savol bu muammo bilan bog'liq: shaxsning fiziologik, rivojlanish holati yoki vaziyatli o'zgarishlar? Bu ularning kamchiliklari va afzalliklari, shunga ko'ra, bolaning psixikasi va xatti-harakatlaridagi vaziyat o'zgarishlarining davomiyligi. Xo'sh, rivojlanishga nima ko'proq ta'sir qiladi: psixofiziologik o'zgarishlar, tez va chuqur, ammo nisbatan kam uchraydigan inqilobiy o'zgarishlar yoki doimiy, ammo o'zgaruvchan vaziyat o'zgarishlari? Bu biz aniqlagan muammoning mohiyatidir.

Beshinchi muammo - bolaning umumiy psixologik rivojlanishidagi intellektual va shaxsiy o'zgarishlar o'rtasidagi munosabatni aniqlashtirish. Buni ko'proq nima aniqlaydi: bolaning shaxsiyatidagi yoshga bog'liq o'zgarishlar yoki

intellektual o'sish? Intellektual rivojlanish darajasining o'sishi bolaning shaxsiyatining o'zgarishiga olib kelishi mumkinmi yoki aksincha; Shaxsiy o'zgarishlar intellektual rivojlanishga ta'sir qila oladimi? Rivojlanishning ikkala tomoni - intellektual va shaxsiy - uni bir butun sifatida qanday belgilaydi? Bu erda muhokama qilinayotgan muammoni belgilash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan bir qator savollar mavjud.. Umumiy psixologiyadan rivojlanish psixologiyasigacha bolaning kognitiv jarayonlari va shaxsiyatini o'rganish uchun ishlatiladigan barcha usullar paydo bo'ldi. Bu usullar asosan bolaning yoshiga moslashtirilgan bo'lib, idrok, e'tibor, xotira, tasavvur, fikrlash va nutqni o'rganishga qaratilgan. Bu usullardan foydalangan holda rivojlanish psixologiyasi umumiy psixologiyadagi kabi muammolarni hal qiladi: bolalarning bilish jarayonlarining yoshga bog'liq xususiyatlari va bolaning bir yosh guruhidan ikkinchisiga o'tganda sodir bo'ladigan bu jarayonlarning o'zgarishi haqida ma'lumot olinadi. yoshga bog'liq rivojlanish psixologiyasini bolalarning individual va yosh farqlarini o'rganish uchun ishlatiladigan bunday usullar bilan ta'minlaydi.

Bu kuzatish, so'rov, suhbat, sotsiometrik usullar, ijtimoiy-psixologik eksperiment. Keling, ijtimoiy psixologiyasida kuzatish, so'rov, eksperiment va test kabi turli xil tadqiqot usullaridan foydalanish xususiyatlarini ko'rib chiqaylik. Kuzatish usuli psixologik-pedagogik tadqiqotlarda va bolalar bilan ishlashda asosiy usullardan biridir. Kattalarni o'rganishda keng tarqalgan bo'lib qo'llaniladigan ko'plab usullar - testlar, eksperimentlar, so'rovlar - ularning murakkabligi tufayli bolalarda o'tkazilgan tadqiqotlarda qo'llash doirasi cheklangan. Kuzatish juda ko'p turli xil variantlarga ega, ular birgalikda bolalar haqida juda xilma-xil va ishonchli ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Har qanday kuzatish maqsadli, aniq dastur va reja asosida amalga oshirilishi kerak. Keyin kuzatish dasturini tuzish, tadqiqotchini kerakli maqsadga olib borish uchun mo'ljallangan rejani ishlab chiqish kerak. Umumlashtirish uchun zarur bo'lgan natijalarni olish uchun kuzatish ko'proq yoki kamroq muntazam ravishda amalga oshirilishi kerak. Bolalar juda tez o'sadi, ularning psixologiyasi va xulq-atvori bizning ko'z o'ngimizda o'zgaradi va bolaning tarixida sezilarli bo'shliqqa ega bo'lish uchun, biz tizimli yozuvlarni yuritish, kuzatish natijalarini tahlil qilish va umumlashtirish bilan birga olib boriladigan ilmiy kuzatishlarni nazarda tutamiz. O'spinlar bilan ishlashda turli shakllarda so'rov usuli qo'llanilganda jiddiy qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Bu qiyinchiliklar o'spirinning har doim ham unga berilgan savollarni to'g'ri tushunmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

O'spinlar bilan suhbatda yoki ularga berilgan yozma savollarning mazmunida o'z tushunchalaridan foydalangan holda, kattalarni tushunish, oila va nikoh omillari haqidagi tasavvurni to'g'ri, yoki aksincha psixologik bilimlar yetarli

emasligi, bu unga berilgan savollarga oqilona javob berishida namoyon bo'ladi, ammo voqelik ularga katta odamning unga savol berganidan bir oz boshqacha ma'noni qo'yadi. Shu sababli, o'spirinlar bilan suhbatdan foydalanishni o'z ichiga olgan psixologik tadqiqotlarda, birinchi navbatda, o'spirinning o'ziga berilgan savollarni to'g'ri tushunishini ta'minlash va shundan keyingina unga berilgan javoblarni sharhlash va muhokama qilish tavsiya etiladi.

O'spinlar bilan ishlash bo'yicha eksperiment, o'spinlar ning bevosita qiziqishlari va dolzarb ehtiyojlari ifodalangan o'yin shaklida tashkil etilgan va o'tkazilganda eng yaxshi natijalarga erishishga imkon beradi. Bundan tashqari, shuni hisobga olish kerakki, bolalarning psixologik-pedagogik eksperimentda ishtirok etish sabablari kattalarning shunga o'xshash tadqiqotlarda ishtirok etish sabablaridan ko'ra oddiyoqdir. Sinov jarayonida o'spinlar o'zlarining intellektual qobiliyatlari va shaxsiy fazilatlarini faqat testda ishtirok etishlari bevosita o'spinga jozibador bo'lgan usullar bilan olish orqali rag'batlantirilganda namoyon bo'ladilar. Bolalarning psixodiagnostikasi uchun odatda kattalarnikiga o'xshash testlar qo'llaniladi, ammo sodda va moslashtirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2017. – 537 bet
2. Iskandarov I. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. – Toshkent: “O'qituvchi” nashriyoti 1995. – 17-bet.
3. Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi –T.“Sharq“, 2013. – 35-36 betlar.
4. Umarov E., Karimov R., Mirsaidova M., Oyxo'jayeva G. Estetika asoslari. – Toshkent: Cho'lpon nomidagi nashriyot-manbaa ijodiy uyi, 2010. -28 betlar
5. Fayziyeva, N. (2024). YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 149-155. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9805>
6. Sangirova, N. (2024). SHAXS IJTIMOIIYLASHUVIDA OILANING ROLI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 69-73. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9725>
7. Sangirova, N. (2024). ШАХСДА ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИНИНГ ЎЗИНИ-ЎЗИ ИДРОК ЕТИШ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ МУАММОЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 74-81. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9749>